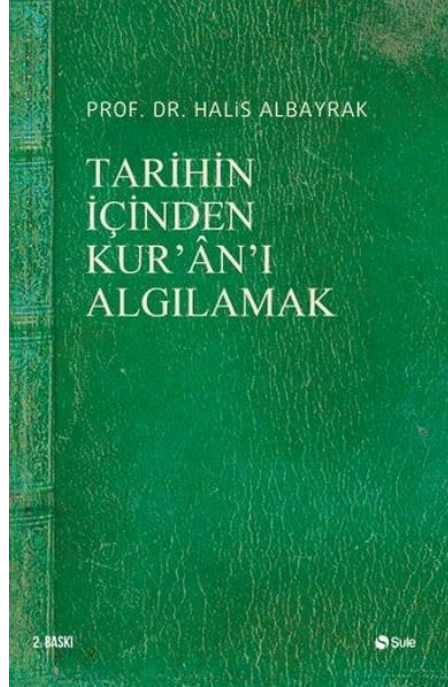

KİTAP TANITIMI

Tarihin İçinden Kur'ân'ı Algılamak, Halis Albayrak (İstanbul: Şule Yayınları, 2016), 2. Baskı, 236 s.

Esra Usta *

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı Başkanı ve Öğretim Üyesi Prof. Dr. Halis Albayrak, tefsir sahasındaki kayda değer çalışmalarıyla bilinmektedir. Albayrak'ın bu çalışmalarından düşünce serüveninin bir ürünü olan *Tarihin İçinden Kur'ân'ı Algılamak* kitabının ilk baskısı Şule Yayınları tarafından 2011 yılında ikinci baskısı ise 2016 yılında yapılmıştır.

Bu kitap yazarın kendi tabiriyle, bilim ve fikir yolculuğunda ortaya koymuş olduğu araştırmalar ve tevil çabalarının bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Yazarın bu yolculuğunda son on beş - yirmi yıllık süreçte ortaya koymuş olduğu makale ve bildirilerin toplanıp yayımlandığı bu kitap, yazarın Kur'ân ve Tefsir üzerine yapmış



* Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İngilizce İlahiyat Bölümü 4. Sınıf Öğrencisi, esrausta95@gmail.com.

olduğu fikir ve zihin işçiliğinin bir ürünüdür. Yazarın bir nevi kendi tarihine yüzleşmek diye tanımladığı bu kitabın içindeki makale ve bildirimleri ilmî yolculuğunun panoramik bir resmini vermesi hasebiyle herhangi bir değişiklik yapmadan okuyucularına sunmuştur. Kitabın muhtevası yazarın odak noktası olan Kur’ân’ın mahiyeti, kaynak olarak değeri, Müslümanların hayatındaki işlevi gibi konulardan oluşmaktadır.

Eserin içeriğine bakacak olursak, bu kitap dört ana başlık altında toplamıştır: 1- Kur’an Tasavvuru, 2- Kur’an’da Gayb, Tebliğ, Allah ve Vahiy, 3- Dinî Bilgi ve İlahiyat Çalışmaları, 4- Kıraat Üzerine.

I- İlk bölüm “Kur’an Tasavvuru” başlığı altında çeşitli sempozyumlarda sunulan bildirimlerden oluşmaktadır. İlk bildiri “Kur’an’ı Anlamak - Kur’an’ın Ne Olduğunu Anlamak” başlığı altında 1995 yılında I. Kur’an Sempozyumu’nda sunulmuştur. Genel olarak Kur’an’ı anlaşılması sorunsalının açıklaması yapılarak “Kur’an’ın Kimliği” problemi üzerinde durulmuştur. Allah’ın tarihe müdahale ettiği yirmi üç yıllık nüzul sürecinin iyi analiz edilmesinde esbâb-ı nüzûl’ün önemine dikkat çeken yazar, Hz. Muhammed’in vefatıyla biten bu sürecin ardından nüzûle birebir şahit olmamış Müslümanların Kur’an’la bağlantı kurarken ayetlerin iniş sebeplerini bilerek hareket etmesinin zaruriyetine dikkat çekmiştir. Bu konuyla alakalı bir diğer husus ise nesh problemidir. Hz. Muhammed’in vefatının ardından ortaya çıkan Kur’an temelli bir düzen kurma durumunun analiz edildiği bölümde sahabelerin Kur’an tasavvurlarının sonucu olarak ortaya koydukları düzenlemelerden örnekler verilmiştir. Kur’an’ın temel prensiplerine hâle getirilmeden sürekli olarak değişen düzene karşı sistematik teori üretme işinin fukahaya düşen bir görev olduğu vurgulanarak, İslam metodolojisinin ortaya çıkma süreci hakkında bilgiler verilmiştir. Kur’an’ın yeniden ve günümüz şartlarına göre tarihe girmesinin gerekliliğinden bahseden yazar, bunu gerçekleştirmek için Kur’an’ın ne olup olmadığını bilen, ondan yararlanabilen ve onu yaşayan insanlara ihtiyaç olduğu tespitinde bulunmuştur.

İkinci bildiri “Allah’ın Nüzûl Dönemindeki Farklı Davranış Tazvının Mü’minin Kur’an Anlayışına Katacağı Boyut Üzerine”dir. Kur’an’ı Allah’ın toplumla girdiği münasebetin bir sicili olarak gören yazar bu bölümü iki ana başlık altında toplamıştır. İlk başlığı “Allah’ın

Nüzül Dönemindeki Farklı Davranışları” olarak sekiz alt başlık altında incelemiştir:

a- Allah'ın İslam Toplumu İstihbari Anlamda Bilgilendirmesi b- Toplumu Stratejik ve Taktik Açısından Desteklemesi

c- Allah'ın Antropolojik ve Sosyolojik Araştırmalarla Ulaşılabilecek Bilgileri Topluma Sunması

d- Allah'ın Savaş ve Barış İlan Etmesi e- Allah'ın Faydacı Davranması

f- Allah'ın Toplumu Eleştirerek Eğitmesi ve Yönlendirmesi g- Şehadet Alanındaki Gaybi Konuları Açıklaması h- Bazı Kimseler İçin Özel Olarak Ayet İndirmesi

İkinci başlıkta ise “Allah'ın Nüzül Dönemindeki Farklı Davranışlarının Kur'an Anlayışımıza Katacağı Boyut” konusunu işlemiş ve Allah'ın ayet indirirken sosyal realiteyi göz önünde bulundurduğunu ifade etmiştir. Vahiy kapısının kapanmasıyla Kur'an'ın sessiz bir metin halini almasından dolayı günümüzde nüzül dönemindeki fonksiyonunu aynıyla icra edemediğini ancak onun değişkenlerle olan ifadelerinin Kur'an müntesiplerinin önünü açmaya devam ettiğini beyan etmiştir.

Üçüncü bildiri “Kur'an'ın Müslüman Geleneğindeki İşlevinin Anlaşılması Sorunu”dur. Burada iki farklı Kur'an telakkisi olan tarih üstü ve tarihsel bakış açılarından bahsetmiştir. Yazar günümüz sorunlarının çözümünde aktif rolün Kur'an'la değil, Kur'an prensiplerini temel alan bireylerle olması gerektiğini dile getirmiştir.

Dördüncü bildirisini “Müslüman Zihinlerde Kur'an'ın Yeri ve İşlevi” olarak isimlendiren yazar, İslam âlemindeki problemlerin çözümünün Müslümanların yeni bir Kur'an teorisi üretmesiyle olacağını ifade etmiştir.

Beşinci bildiri “Allah ve Resulüne İtaat Olgusunun Siyasal Atıfları” üzerinedir. İtaat kavramının kavramsal analizi yapıldıktan sonra Hz. Peygamberin Mekke döneminde, uygun zemin bulunmadığından dolayı siyasi bir gücünün ve otoritesinin olmadığı ifade edilmiştir. Medine'ye hicretten önceki dönem çağrı ve davet asrıydı, Müslümanlara sabretmek tavsiye ediliyordu. Ne zaman ki Medine'ye hicret edildi, Hz. Muhammed siyasi bir otorite kazanmaya başladı, işte o zaman itaat ve siyasi güçle ilgili ayetler nazil olmaya başladı. Bu bağlamda Nisa suresinin 59 ve 83.

ayetleri delil ve örnek olarak verilmiştir. Hz. Muhammed'in yetkileri genişlemiş artık sadece dini değil siyasi gücü temsil noktasında da söz sahibi olmuştur. Yazar peygamberin bu iki kimliğinin birbirinden ayrı okunması gerektiğini ifade etmektedir.

İlk bölümün son bildirisi olan altıncı bildiri "Kur'an Söyleminde Din, Ahlak, Hukuk İlişkisi" başlığı altında Ahlak-Din İlişkisi ve Hukuk-Ahlak-Din İlişkisi işlenmiştir.

II- İkinci bölüm "Kur'an'da Gayb, Tebliğ, Allah ve Vahiy" başlığı altında çeşitli sempozyumlarda bildiri olarak sunulmuştur. İlk bildiri "Gayba İman mı, Gaybda İman mı?" başlığı altında Bakara suresinin 3. ayetinde geçen gayb ifadesi temelinde Kur'an'da geçen gayb kelimelerinin manaları zikredildikten sonra nahvî açıdan tahlilleri yapılmıştır. Bu bölümde nihai olarak yukarıda bahsedilen ayette geçen ifadesinin bağlamla okunduğunda gayb'ın insanın kendi ruh durumu, iç dünyasında taşıdığı duyguları, Allah'la olan içten iletişimi ve diğer insanlara olan tutumunu ifade ettiği tespitinde bulunulmuştur.

Bu bölümdeki ikinci bildiri "Tebliğ ve Davet Kavramlarının Analizi" üzerinedir. Tebliğ ve davet kavramları Kur'an çerçevesinde tahlil edilmiş ve sonuç olarak tebliğle davet arasında karşılaştırma yapılarak, tebliğin sadece peygamberlere has, davetin ise diğer insanların yaptığı bir iş olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Tebliğde Allah'tan gelen haberlerin net ve yalın biçimde duyurulmasının zorunluluğu vardır ve zaman zaman muhatapların azarlanması, eleştirilmesi ve davetin içeriğinin muhataplara göre değişkenlik arz edebilmesi varken, davette çekicilik, incelik ve ikna edicilik ön plandadır. Ancak zamanla tebliğ kavramının anlamı genişleyerek davet kavramının içeriğiyle benzeşmiştir.

Üçüncü bildiri "Kur'an'da Allah" üzerinedir, ilk olarak vahye muhatap olan Arap toplumunun zihnindeki Allah tasavvuru açıklandıktan sonra Kur'an'da verilen doğru Allah profili ifade edilmiştir. Konuyla ilgili Müslüman bilginlerin tasnifi üç baslık altında incelenmiştir; Allah'ın zâtı, O'nun evrenle ve insanla ilişkisi üzerinden bir Allah profili çizilmiştir.

Dördüncü bildiri "Kur'an'da Vahiy" üzerine olup Kur'an'da Allah'ın insanla iletişimini anlatan kelimeler analiz edilmiştir. Bunlar; İlka, Kavl,

Aileme, Kelam, Kelime, Kelleme, Telakki, Muvâede, Ketebe, Nâdâ, Neca, Eta, İnzal ve Tenzil'dir. Daha sonra Vahiy kelimesinin derin bir kavram ve anlam analizi yapılmış, Şura 42/51. ayet bağlamında Allah'ın insanla konuşma biçimleri açıklandıktan sonra Hz. Muhammed'in vahiy tecrübesinin Kur'an'daki anlatımı üzerinde durulmuş ve son olarak vahiy ve ilham arasındaki ilişki ve farklılıklar tespit edilerek bildiri tamamlanmıştır. Vahiy, peygamberlere has olması ve bu verilerin muhataplarla paylaşılması zorunlu olduğundan dolayı vahiy objektif olarak tanımlanırken, ilhamın ise öznel bir tecrübe olup paylaşım zorunluluğu olmaması hasebiyle sübjektif olduğu sonucuna varılmıştır.

III-Üçüncü Bölüm "Dinî Bilgi ve İlahiyat Çalışmaları" başlığıyla iki bildiriden oluşmaktadır. İlk bildiri "Bilimsel, Düşünsel ve İdeolojik Nitelikleriyle İlahiyat Çalışmaları" adı altında ilahiyat çalışmalarının bilimsel ve düşünsel olarak ayrılmasının yöntemsel bir talep olduğu ve ideolojik, savunmacı ve övgücü üsluba bilimsel çalışmalarda yer verilmemesi tavsiye edilmiştir.

İkinci bildiri "Kaynakları ve Üretim Süreçleri Bakımından Din Bilgisi" üzerine olup yazar, din bilgisinin kaynağı beşer üstü iken onu yorumlayan ve biçimlendirenin tarihsel bir varlık olan insan olması üzerinde durmuştur.

IV- Dördüncü Bölüm "Kıraat Üzerine" olup çeşitli dergilerde yayımlanan iki makaleden oluşmaktadır. İlk makale "Kıraat Sorunu" olup Giriş ve üç ana başlıktan ibarettir. Kıraatların oluşması ve sebepleri analiz edildikten sonra kıraatların toplanması ve tespiti çalışmaları hakkında bilgiler verilmiştir. Son olarak kıraatlarda sahilik sorununa değinilmiştir. Kıraat farklılıklarının insani, tarihsel ve toplumsal şartlara bağılı olarak ortaya çıkmış olduğunu söyleyen yazar, Hz. Muhammed'in anlamı tamamen tersyüz edici bir okumanın söz konusu olmaması durumunda Kur'an'ın farklı biçimlerde okunmasında bir beis görmediğini ifade etmiştir.

İkinci makale ise "Taberî'nin Kıraatları Değerlendirme ve Tercih Yöntemi" üzerine olup dört bölümden müteşekkildir: Giriş, Taberî'nin Kıraat Konularını Ele Alış Biçimi, Taberî'nin Kıraatları Değerlendirme ve Tercih Yöntemi ve Sonuç'tur. Kıraatla ilgili çalışmaların Hz. Osman döneminden itibaren başlayan hareke ve noktalama faaliyetlerinin son

halkası olarak görülebileceği ve Taberî'nin de bu alana dair çalışmalar yaparak bu sürece dâhil olduğu dile getirilmiştir. Sonuç olarak Taberî'nin kıraatler noktasında aldığı tavrın Arapça ve anlam uygunluğunu doğuracak olan mantıklı ve ahenkli söz dizimi şeklinde olduğu tespit edilmiştir.

Tarihin İçinden Kur'an'ı Algılamak eserinin nihai amacı, Müslümanların yaşamakta oldukları kimlik buhranlarını - hem Kur'an'ın kimliği hem de Müslümanlık kimliği - çözüme kavuşturabilecek bir öneride bulunmaktır. Müslümanlar Kur'an'ın tarihteki yerini analiz ederek ve günümüzdeki işlevinin ne olabileceğini sorgulayarak bir "Kur'an Teorisi" oluşturmalı ki daha sonra ondan sistemli yararlanma imkânına kavuşabilsinler ve yeni bir kimliğe bürünebilsinler.

Prof. Dr. Halis Albayrak tefsir alanında ortaya koymuş olduğu derin analiz içeren çalışmalar ve açmış olduğu yeni pencerelerle okuyucularının zihinlerine çentikler atmayı başarmış akademisyenlerden biridir. İlmî serüveninin odak noktası olan "Kur'an'ın Neliği" üzerine yapmış olduğu ciddi zihin işçiliğiyle Albayrak, bu eserinde çeşitli konularda yazmış olduğu bildiri ve makaleleri bir araya getirerek okuyucularını zihin dünyasına misafir etmiştir. Yazar bu eseriyle kendi muhataplarına, on dört asır evvel konuşmuş olan Kur'an'ın, muhataplarına yapmış olduğu hitapların daha sarıh okunabilmesi ve anlaşılması adına kendine has bakış açısı sunmuştur.

Kitapta derlenmiş olan eserler yazarın tarihsel kronolojisinde uzak geçmişten yakın geçmişe doğru ilmî ve akademik yolculuğunun bir ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu eseriyle yazar, hem kendisi bizzat kendi tarihiyle yüzleşmiş hem de okurlarını bu tarihe birer şahit olma fırsatı sunmuştur.